

L'art de l'epígraf

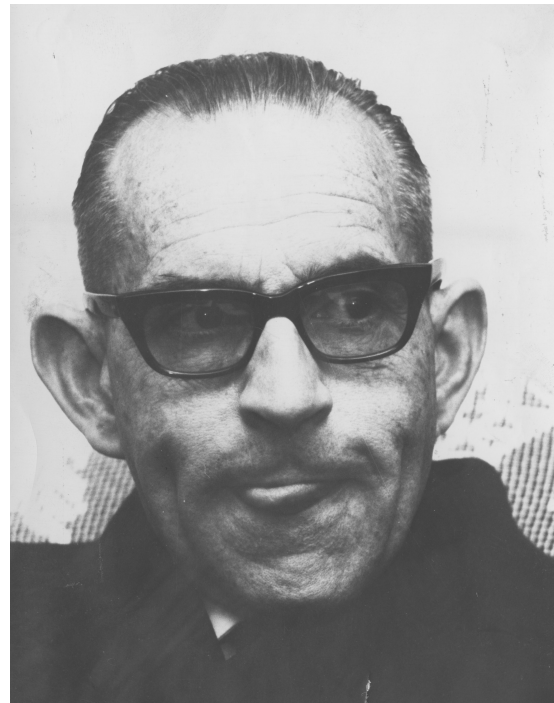
Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

L'epígraf és una citació que pot aparèixer a l'inici d'una obra. No forma part del contingut estricte, sinó que es troba a la frontera del text, al llindar. Pot tenir funcions diferents: invocar un llibre per inserir-se en una tradició, assumir l'angoixa de la influència, proporcionar una pista a partir de la qual llegir l'obra, despistar el lector... En tot cas, l'epígraf és un artífici que revela l'artificiositat de la creació: homenatja uns precedents i trenca la quarta paret. Per això apareix més a les obres que vindiquen herències que no pas a les que es volen confondre amb la vida, ni tampoc en els clàssics fundacionals; no hi ha epígrafs a *Solitud* ni a *Josafat*, ni a *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*. Apuntem encara una altra raó per evitar els epígrafs: la resistència de l'autor a dirigir la lectura de l'obra, a encarrilar el lector de manera explícita cap al punt clau. Potser per aquesta raó Josep Pla se'ls estalvia.

Un vincle habitual entre l'epígraf i l'obra és el tema. No és estrany que

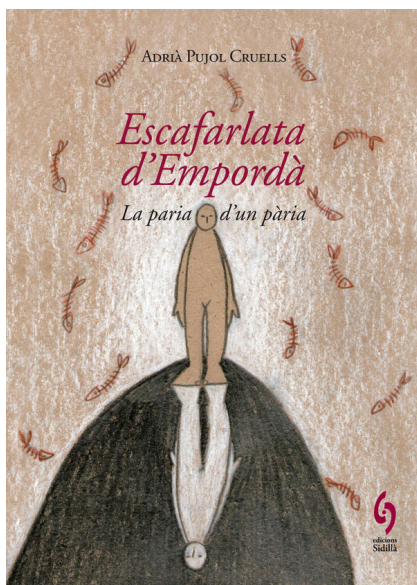
Climent, el llibre que Carles Fages de Climent dedica als seus ancestres, s'obri amb una citació de Charles Richet sobre el paper dels fills en la memòria que deixen els pares. *Viola d'amore*, de Maria Àngels Anglada, s'inicia amb un poema de Màrius Torres sobre la música. *Rostres ocults*, de Salvador Dalí, comença amb una frase de Descartes que fa referència a les màscares, omnipresents a la novel·la, un recurs semblant al que utilitza Anna Carreras amb Claude Bertrand a *Camisa de foc*.

En altres ocasions la funció de l'epígraf és rescatar un determinat to, com en el cas de Salvador Espriu, que obre *Letizia* amb el fragment d'un salm: «Desperta't, no t'allunyis per sempre». El recurs també pot servir per encomanar-se a un autor, sigui amb la humilitat del lector, sigui amb l'audàcia de qui aspira a emular-lo (dues intencions no sempre contradictòries). En aquests casos, el que trobem a l'epígraf són els noms indiscutibles de la literatura occidental. Així, Antoni Puigverd obre *Paper de vidre* amb versos de Dante Alighieri, Àngels Gardella cita Molière a l'inici d'*Una casa a la vora de l'estació*, Josep Valls recorda Diderot a les primeres pàgines de *L'àngel atònit*, i Ponç Puigdevall evoca Faulkner a *Era un secret*. Altres autors es decanten per la poesia: Astrid Magrans invoca Rilke a *Breu*, Carme Guasch fa el mateix amb Auden a *Trena de cendra*, i Maria Rosa Font cita Yeats a l'inici de *L'ànima del freixe*. Pel que fa als clàssics nostrats, Toni Sala cita Rodoreda al principi de *Pere Marín*, i Damià Bardera fa el mateix amb Pere Calders a *Un circ al pati de casa*. A *Totes les estacions de França*, Oriol Ponsatí-Murlà reuneix les dues grans tradicions, la clàssica i la pròpia, quan cita Aristòtil i Carner. Al principi de cadascun dels capítols de *Dóna't*, Àngels Bassa inclou citacions que passen tot el cànon, des d'Homer, Plató, Sòfocles i Heràclit fins a García Lorca, passant per Shakespeare, Ibsen, Txékhov i Emily Dickinson.

>> Salvador Espriu obre *Letizia* amb el fragment d'un salm. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

Altres vegades l'epígraf inclou alguna paraula del títol, com si en fos la inspiració, o com si el llibre sencer s'oferies com a comentari, diàleg o desenvolupament. La citació inicial de *Rocs*, d'Àngel de Vega, és de J. V. Foix i diu «El meu país és un roc». *Tres tríptics*, de Josep Pujol, inclou tres citacions extretes del *Llibre de tres*, una per a cada tríptic. A l'inici d'*Aquí hi ha el meu pintallavis*, de Natàlia Molero, podem llegir el poema de Sylvia Plath que inclou, com a últim vers, el títol del llibre. Maria Mercè Roca cita els versicles de l'Eclesiastès que originen el títol de la novel·la, *Temps de perdre*. Semblantment, Mar Bosch evoca a *Les generacions espontànies* un passatge en què Louis Pasteur es refereix a la generació espontània, i Jordi Casals cita la cançó «Champagne Supernova» a l'inici de la seva novel·la *Ratafia supernova*. També té sentit que Núria Esponellà obri *La travessia*, centrada en un viatge amb pas-

>> Portada d'*Escafarlata d'Empordà*, un llibre que inclou prop d'un centenar de citacions. (Font: EDICIONS SIDILLÀ)

>> Maria Àngels Anglada inicia *Viola d'amore* amb un poema de Màrius Torres sobre la música. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MIQUEL RUIZ.)

tera, amb un fragment de l'himne del Marroc. Joan Manuel Soldevilla, coautor de *Capitàn Verne*, inclou una citació de Jules Verne a l'inici de *L'amic de Praga*. A les primeres pàgines de *Germà de gel*, Alicia Kopf incorpora una desena de citacions relacionades amb

els viatges i el fred d'autors tan variats com Glenn Gould, Friedrich Nietzsche, Laurie Anderson, Julio Cortázar i Gilles Deleuze. Resulta suggeridor que Xavier Febrés obri el seu *Elogi i refutació de la tramuntana* amb una citació de René Char: «Je t'aime, répète le vent à tout ce qu'il fait vivre», el mateix autor amb què Maria Àngels Anglada inicia *Nit de 1911*.

L'epígraf també admet usos més irònics, apel·lacions que trenquen amb la tradició literària convencional, com poden ser les lletres de rock. És el que fa Sebastià Roig a *El cogombre sideral* amb el fragment d'una cançó del grup de música The B-52's: «Si ets a l'espai exterior | no et sentis fora de lloc, | perquè n'hi ha milers d'altres. | D'altres com tu». En aquesta línia, Àngel Burgas cita Elvis Costello a *Adéu*, i Mercè Cuartiella, l'Electric Light Orchestra a *L'afar marsellès*. També el recull de contes *Ruleta dolça*, de Jordi Arbonès, inclou unes quantes citacions de lletres de rock.

Podem considerar humor postmodern les citacions imprevisibles que abunden a finals de segle xx i principis del XXI, com la frase extreta d'un joc de cartes francès de 1820 que incorpora Josep Maria Fonalleras a *Sis homes*: «Qui ira au nombre 58, où est la mort, payera le prix convenu et commencera de nouveau». L'estranyesa augmenta

si l'autor inclou dues citacions que no tenen res a veure entre si, una d'un personatge de ficció i una altra d'una persona que no va escriure, com fa Miquel Pairoli a l'inici de *Cera*: la primera correspon a Hermínia Castells, una de les protagonistes de la novel·la, i l'altra a Lúcia Noguera, la «Lúcia de Cadaqués» que tant va fascinar Dalí i García Lorca. Aquesta darrera citació, «No hi ha claredat», podria servir de comentari irònic a les tres frases que inclou Jordi Dausà al principi del llibre *Lèmmings*: una extreta de la Viquipèdia, una de Patrick Swayze a la pel·lícula *Road House*, i una altra de Sèneca: la combinació d'enciclopèdia virtual, film *vinatge* i filòsof estoic predisposa el lector a una mirada peculiar. En aquesta mateixa línia podríem afegir els dos epígrafs que inclou Jair Domínguez a l'inici de *Perímetre*, i que corresponen a dues persones que ens costa imaginar compartint una conversa: T. S. Eliot i Pepe Sales.

Però el paradís de les citacions és *Escafarlata d'Empordà*, d'Adrià Pujol Cruells, que n'inclou prop d'un centenar, sempre al principi de cada capítol: d'Hesíode a Marinetti, de Pitarra a Quimi Portet, del Talmud a Zizek, del poema de Gilgamesh a Malinowski, de Ramon Llull a Bruce Willis. Ho va deixar escrit Enric Sòria: «En cada citació batega una incitació».

>> Núria Esponellà obre *La travessia*, centrada en un viatge amb pastera, amb un fragment de l'himne del Marroc. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. LLUÍS SERRAT.)